

diska také recepce cizích práv a vůbec vlivu cizích vzorů, a to zejména pokud jde o právo římské a právo kanonické. Působení těchto práv dosáhlo jistě svého vrcholu v době předbělohorské ve stol. 16., ale pravděpodobně mělo svou velmi silnou fázi již v době předhusitské, a to počínaje samým stoletím 13., ne-li 12. Je velmi pochybné, zda obraz získaný dnes K. Malým, ač je nesporně velmi cenný a má i význam průkopnický, bude obrazem definitivním, neboť neodpovídá ještě na velkou řadu otázek, jež se neodolatelně vnucují při četbě této práce.

Autor sám jen výjimečně dostává se nazpět do stol. 14. (zde je to *Maiestas Carolina*, která razí zřejmě cestu novým ideím), anebo na rozhraní století 14. a 15., do doby těsně předhusitské (tak např. v usnesení z r. 1402, na str. 62—63). Je to určitý nedostatek, ale omluvitelný tím, že autor chtěl si i časově přísně vymezit tematiku své práce. Ale dříve nebo později budeme muset jít dále. Bude úkolem dalšího bádání, navázat na to, co u Malého bylo zjištěno pro tuto „střední“ dobu českého feudalismu, a propojit na to náležitě historické souvislosti předcházejících období, naukově patrně ještě zajímavější potud, že se nám zde rýsují otázky vlastního vzniku institucí, které v této práci jsou osvětleny už ve své zralé podobě.

Přihlédnutí k recepčním souvislostem je v těchto otázkách tím naléhavější, že autor velmi často se vyjadřuje sám recepční terminologií, užívaje např. běžně označení „*crimen laesae maiestatis*“.

Zajímavé by také bylo, vývoj deliktu urážky majestátu sledovat ve spojení se zjevem práva stavů *odporovat* panovníkovi, jenž nedodržel své závazky vůči zemi (stavům). Neméně zajímavé a možná ještě důležitější by bylo, napojit to vše náležitě na politicko-ideologický vývoj, zejména také na ideje husitské a monarchomachické, jež se objevují v době krize feudalismu a projevují se zčásti jako odraz zájmů už nefeudálních.

Recenzovaná práce K. Malého představuje nesporně mimořádně významnou a poučnou *sondu*, úspěšně zapuštěnou hluboko do neznámého dosud právně-historického terénu klasické doby českého feudalismu. Nedostatek pracovníků a naléhavá nutnost osvětlit marxisticky co nejrychleji také hlavní otázky z jiných údobí, především novějších, nedovolily autorovu talentu plně se soustředit na látku, s jejímž zpracováním takto slibně započal a rozvinout před námi celý systém trestněprávních institucí českého zemského práva předbělohorské doby, neboť takovéto dílo vyžadovalo by ještě několikaleté vysoce specializované práce. Vzniklo tak jisté torzo. Ale i takto zůstane zásluha K. Malého nemalá: otevřel cestu tomu, kdo — třeba po letech — bude jednou pověřen úkolem, české trestní právo feudální doby definitivně vědecky zpracovat.

Václav Vaněček

Jaroslav Houser, *Dětská práce a její právní úprava v našich zemích za kapitalismu*, Praha 1962, Nakladatelství ČSAV, Rozpravy ČSAV, Řada společenských věd, ročník 72, sešit 5, str. 71

Práca detí je i v socialistickej spoločnosti aktuálnym problémom. Pravda, v celkom inom zmysle a v celkom iných spoločenských súvislostiach a preto aj s celkom inými požiadavkami na právnu politiku ako v kapitalistickej spoločnosti. Zmysel detskej práce nie je dnes v hospodárskom efekte, ktorým prináša vykorisťovanie lacnej pracovnej sily vlastníkovi výrobných prostriedkov, ale

vo výchovnom efekte, ktorý prinášajú polytechnická výchova a iné formy výchovy telesnou prácou dieťaťa a tým spoločnosti.¹

V svojej práci sa autor neobmedzuje iba na námezdnú prácu detí do 14 rokov, ale berie široko do úvahy i zárobkovú prácu detí mimo pracovného pomeru (domácnosť, pôdohospodárstvo, domácka práca a pod.); len tak je možné zachytiť úplný obraz detskej práce v jej zjavných a skrytých formách, proti ktorým smeroval boj robotníckej triedy. Z hľadiska dnešnej aktuality témy je zvlášť záslužné, že sa detská práca neukazuje iba izolovane, ale že sa zdôrazňuje a podrobne ukazuje jej súvislosť s buržoáznou školskou politikou. Treba však lutovať, že autor sa pre dobu do r. 1918 obmedzuje na Predlitavsko. Tým sa stáva obraz, ktorý práca poskytuje, neúplným a názov práce trochu klamným.

Prvá kapitola Houserovej práce je venovaná vývoju detskej práce a jej právnej úpravy v období od manufaktúry ku kapitalistickej strojovej výrobe. Autor sa zaoberá iba manufaktúrnou a továrenskou veľkovýrobou a necháva stranou detskú prácu v remeslách. V tejto dobe presadzovali normatívne akty týkajúce sa detskej práce názor vtedy vládnuúcich tried, že detská práca je ekonomickou nevyhnutnosťou pre rozvíjajúci sa kapitalizmus, súčasne však účinným prostriedkom pre výchovu detí k „práci“ a „mravnosti“ a na zvýšenie životnej úrovne proletárskej rodiny rozšírením počtu jej živiteľov. Nepriame obmedzenia práce detí, napr. zavedením školskej povinnosti, ale aj priame jej obmedzenia, najmä dekrétom dvorskej kancelárie z r. 1842, neďakovali za svoj vznik ohľadom sociálnym, ale ohľadom branným a hygienickým. V tomto smere vývoj v českých krajinách opakoval iba vývoj v klasickej krajine raného kapitalizmu, v Anglicku.

Pri prechode k intenzívnej forme vykorisťovania vo výrobe (II. kapitola) boli to tri faktory, ktoré sa stali rozhodujúcimi pre obsah a intenzitu ochrany poskytovanej pracujúcim deťom. Bol to v prvom rade presun detskej práce z určitých výrobných odvetví: v dôsledku dokonalejšieho strojového vybavenia stratili tieto odvetvia záujem na detskej práci a nekládli preto už tak veľký odpor jej zákonnému obmedzeniu. Ďalším faktorom boli i v tomto období branné záujmy štátu. A konečne vystupuje ako tretí faktor asi od 70. a 80tych rokov tlak robotníckej triedy, vedľa ktorej — pravda, bez spojenia s ňou — vystupovali tiež niektorí meštiacki ľudomilovia. Pôsobením týchto troch faktorov došlo v druhej polovici minulého storočia k vydaniu niektorých zákonov obmedzujúcich priamo alebo nepriamo prácu detí. Sem patrí všeobecný banský zákon č. 146/1854 r. z., ktorý, pravda, úpravu detskej práce v baniach ponechal obligatónym pracovným poriadkom vydávaným zamestnávateľmi. Ďalej živnostenský poriadok č. 227/1859 r. z., ktorý priniesol absolútny zákaz práce detí do 10 rokov vo väčších živnostenských podnikoch, viazal prácu detí do 14 rokov v týchto podnikoch na osobitné povolenie, obmedzil ich pracovnú dobu na 10 (1) hodín a zakázal ich nočnú prácu; všetko to platilo subsidiárne aj pre bane, neplatilo však pre menšie živnostenské podniky, ani pre pôdohospodárstvo, domácu prácu atď., pričom sa i táto skromná úprava v praxi často obchádzala a nedodržiavala. Konečne sem patrí ríšsky školský zákon č. 62/1869 r. z., ktorý — rozvádzaný krajinskými školskými zákonmi — stanovil síce povinnú školskú dochádzku do 14 rokov, ale súčasne poskytoval mnohé úľavy, umožňujúc takto prácu aj mladších detí, najmä v pôdohospodárstve. V tomto období

¹ Podobne ako pri práci žien, musia z tohto kvalitatívne rozdielného významu práce detí vzniknúť mnohé problémy na poli Medzinárodnej organizácie práce.

došlo teda k obmedzeniu detskej práce, ktoré však — zodpovedajúc potrebám vtedajšieho kapitalistického hospodárstva — bolo nevyhnutne dosť slabé.

Posledná tretina minulého storočia (III. kapitola) bola z hľadiska práce detí a jej právnej úpravy dosť zaujímavá. Na jednej strane sociálna politika ako impulz zo strachu, ktorý nahnali buržoázii parížska komúna, zvýšená aktivita robotníckej triedy a boj jej organizácií. To sa prejavilo aj na poli zákonnej úpravy detskej práce. Ale práve tu sa na druhej strane uplatňovala ako retardujúci činiteľ sociálna politika konzervatívnej frakcie vládnuúcich tried, ktorá nemala veľké námietky proti zafixovaniu veľkovýroby, ale súčasne chránila záujmy nielen pôdohospodárstva, ale aj živnostenskej malovýroby v jej existenčnom boji proti kapitalistickej veľkovýrobe. Autor ukazuje podrobne boje na pôde ríšskej rady i mimo nej a osudy jednotlivých legislatívnych osnôv. Výsledkom týchto bojov bolo, že školské zákonodarstvo nepriamo sa dotýkajúce detskej práce zostalo v podstate nezmenené a že i priamou ochranou zostala nedotknutá detská práca v pôdohospodárstve, v domácnostiach a v domáckej výrobe, teda práve v tých oblastiach, ktoré sa stali jej hlavnou doménou. Zákaz zamestnávať deti do 14 rokov bol stanovený pre továrne a do 12 rokov pre maloživnosti (novela k VI. hlave živn. por. č. 22/1835 r. z.) a pre baníctvo (novela k vbz. č. 115/1884 r. z.). To bol stav, ktorý platil do konca Rakúsko-uhorskej monarchie; jeho uskutočňovanie v praxi bolo nedostatočné a rôzne návrhy na jeho zlepšenie sa neuskutočnili.³

Obdobie nástupu imperializmu (IV. kapitola) je, pokiaľ ide o detskú prácu, charakterizované dvoma momentami. Na jednej strane máme skutočnosť, že sa detská práca v dôsledku rozšírenia používania námezdnej práce v pôdohospodárstve pri súčasnom odlive obyvateľstva do miest koncentrovala stále viac do pôdohospodárstva. Na druhej strane vidíme naprostú sterilnosť zákonodarstva vyvolanú zostrením vnútorných rozporov kapitalizmu: nezmohlo sa na ďalšie dobudovanie platného právneho stavu, ktorého nedostatky sa zvlášť vypukle ukázali potom za prvej svetovej vojny. Došlo iba k úprave niektorých vedľajších odvetví (napr. podomový obchod) a iba v baníctve, kde, pravda, práca detí stratila takmer úplne svoj význam, sa veková hranica zvýšila na 14 rokov. Podrobne rozoberá autor osnovu zákona o detskej práci z r. 1914, ktorá sa však nikdy nestala zákonom.

V období všeobecnej krízy kapitalizmu (V. kapitola) ubudla najprv detská práca v priemysle, ale mala nepomerne väčší význam v pôdohospodárstve a v domáckej výrobe. Za hospodárskej krízy v 30tých rokoch vzrastla potom tak v priemysle, ako aj v pôdohospodárstve, kde sa potom za fašistickej okupácie rozšírila pre nedostatok pracovných síl zo Slovenska a v dôsledku „totálneho nasadenia“. Na začiatku tohto obdobia bol vydaný zákon o práci detí č. 420/1919 Zb., jeden z prvých sociálno-politických zákonov novej buržoáznej republiky. Jeho zásadou bolo, že sa zakázala zárobková i pravidelná nezárobková práca detí do 14 rokov a že sa rodinám, ktoré v dôsledku toho stratili zárobok detí, mal vyplácať peňažný príspevok. Pravda, zákon poznal mnohé výnimky, ktoré v mnohých odvetviach robili túto vekovú hranicu iluzórnou; aj spomenutý príspevok stal sa z veľkej časti iluzórnym, lebo jeho výška a spôsob jeho vymedzenia neboli presne stanovené. Ako u takmer všetkých aktov v oblasti kapitalistického ochranného zákonodarstva prišlo k tomu ešte nedostatočné vykoná-

³ Tu treba poukázať na nedopatrenie, ktoré zrejme vzniklo pri preklade prameňov z nemčiny. Na str. 37 sa hovorí o deťoch ako naháňačoch psov v baniach; v skutočnosti nejde o psov (Hunde), ale o banské vozíky (Hunte), ktoré deti ťahali alebo tlačili.

vanie zákona v praxi, najmä na Slovensku; bolo vyvolané bezmocnosťou živnostenských inšpektorov a často aj ich prisluhovaním záujmom kapitalistických podnikov. To všetko prispelo k tomu, že zákon, ktorý ostatne formálne prežil aj fašistickú okupáciu, nemohol zabrániť tomu, že sa, ako písali r. 1932 Učiteľské noviny, i za jeho platnosti používali deti ako námezdní otroci. Niektorí živnostenský inšpektori podávali aj veľmi konkrétne návrhy na zlepšenie stavu, ktoré však nebolo uskutočňované.

To je v skratke obsah Houserovej práce, v ktorej je spracovaný bohatý materiál o význame a rozšírení detskej práce v jednotlivých obdobiach, o bojoch robotníckej triedy a pokrokových učiteľov za jej obmedzenie a o praktickom vykonávaní normatívnych aktov.

Pri zásadnom hodnotení Houserovej práce možno si položiť dve otázky: čo znamená táto práca pre dnešok a jeho problematiku a aký príspevok znamená pre právnu históriu.

Hovorili sme už o aktuálnosti tematiky Houserovej práce. Tým, že autor podrobne ukazuje a rozoberá prácu detí za kapitalizmu, nabáda k porovnaniu tejto kapitalistickej minulosti s našou socialistickou prítomnosťou a dáva pre takéto porovnanie konkrétne podklady. Ukazuje tak nepriamo, že iba spoločnosť, ktorá nepozná vykorisťovanie človeka človekom, môže uskutočniť to, čo žiadali utopisti a klasikovia pedagogiky: využívať produktívnu telesnú prácu ako prostriedok harmonického formovania detskej osobnosti. Houserova práca je teda pravým opakom onej indiferentnosti voči úlohám dneška, oného nedostatku „zodpovednosti voči svetu prítomnosti“, ktorý niektorí buržoázni právni historici vytýkajú svojej vede.³ V tom vidíme jeden z jej nesporných kladov.

Houserova práca nie je venovaná iba právnej úprave práce detí za kapitalizmu, ale aj detskej práci samotnej. Tento sociálno-ekonomický zjav sa na základe bohatého štatistického i iného materiálu rozoberá, takže práca predstavuje dôležitý príspevok k sociálno-ekonomickým dejinám českých krajín. Samozrejme nie je možné bez takéhoto dobre fundovaného podkladu napísať dejiny nejakej právnej úpravy alebo nejakého právneho inštitútu. Ale obávame sa, že z tohto hľadiska práca nie je dostatočne vyvážená, že v nej, ktorá predsa chce byť prácou *právno-historickou*, neleží dostatočný akcent na problematike špecificky právnej. Chceme tu poukázať iba na niektoré otázky, o ktorých sa domnievame, že by ich skúmanie bolo viedlo k zaujímavým výsledkom. Medzi právnou úpravou detskej práce a ostatným buržoáznym ochranným zákonodarstvom je zásadný rozdiel, na ktorý poukázal už *Marx* a ktorý spomína aj autor: nie je v prvom rade zásahom do zmluvnej voľnosti zamestnávateľa, ale do otcovskej moci otca vykorisťovaného dieťaťa. Bližšie rozvedenie tejto myšlienky by vari bolo viedlo k poznatkom o tom, ako vyzeralo buržoázne rodinné právo v praxi proletárskej rodiny. Bolo by bývalo aj zaujímavé porovnávať normy, najmä od druhej polovice minulého storočia s vývojom a úpravou v iných kapitalistických štátoch. Tak by sa boli ukázali zaujímavé rozdiely v právnej nadvstavbe jednotlivých kapitalistických krajín a úprava detskej práce by sa bola postavila do širokého rámca celého kapitalistického pracovného zákonodarstva s jeho priamo zákonitou nedostatočnosťou a nedokonalosťou. V tejto súvislosti stojí potom snáď za zmienku skutočnosť, že zákon z r. 1919 nebol nikdy, pokiaľ vieme, predmetom judikatúry Najvyššieho správneho súdu, ani Najvyššieho

³ Tak *Wieacker, Vom römischen Recht*, 2. vyd., Stuttgart 1961, 302; porovn. tiež napr. *H. Mittels, Die Rechtsidee in der Geschichte*, Weimar 1957, 501 a násl. (*Rechtsgeschichte und Gegenwart*).

súdu, čo má svoj dôvod v sociálnych pomeroch v tých oblastiach, ktoré boli hlavnou doménou práce detí, ale i v právnej nedokonalosti buržoázneho pracovného zákonodarstva (otázka tzv. súkromoprávného účinku noriem o ochrane práce atď.). Nepochybujeme, že by širšie rozpracovanie špecificky právnej problematiky bolo zvýšilo význam tak záslužnej práce Houserovej ako príspevku ku skutočným dejinám buržoázneho pracovného zákonodarstva.

František Mestitz

Gerhard Brehme, Die sogenannte Sozialisierungsgesetzgebung der Weimarer Republik, Berlin 1960 str. 174.

Studium otázky tzv. socializace po prvej svetovej válce, je jedným ze stěžejných úkolů právní historiografie zabývající se obdobím kapitalismu. Objasnění podstaty reformismu na tomto poli i politiky imperialistického státu usnadňuje pochopit obdobné socializační manévry v některých kapitalistických zemích po druhé světové válce (reformistická teorie o organizovaném kapitalismu) a není bez významu i pro soustavné studium znárodňovacího procesu ve státech budujících socialismus, jímž se bude muset právní historiografie dějin nejnovějších stále intenzivněji zabývat.

Práce Brehmeho je analýzou „socializačního“ zákonodárství výmarské republiky, které pro dějiny státu a práva předmnichovské republiky u nás je významné zejména ze dvou důvodů. Především ukazuje teorii a praxi německého reformismu, jež pro pravice socialisty u nás po první světové válce byla v mnohém vzorem, a za druhé odhaluje podstatu „socializačního“ zákonodárství ve výmarské republice, v níž buržoazní stát byl donucen pod tlakem dělnictva jít o něco dále než u nás, kde došlo k socializačním slibům, které nebyly vůbec realizovány.

Prvá část práce je věnována boji dělnické třídy za socializaci v listopadové revoluci. Autor seznamuje čtenáře s živelnými revolučními požadavky německého proletariátu, které byly vyjádřeny v řadě rezolucí revolučních rad dělníků a vojáků ve dnech listopadové revoluce. Historická analýza obsahuje dále rozbor socializačních požadavků v programech Svazu spartakovců a vznikající Komunistické strany Německa. Je zcela na místě, že autor věnuje značné místo vývoji otázky socializace v dějinách německého dělnického hnutí. Reformistická teorie (Bernstein, Kautsky atď.) ovlivnila a podpořila reformistickou praxi v řadě otázek (např. odsouvání socializačních požadavků pod záminkou, že nelze znárodňovat poválečný hospodářský rozvrat, reformistické heslo „postupné socializace“, požadavek socializace za náhradu, otázka postátnění nebo převedení kapitalistických podniků na jiné veřejné korporace atď.). Tyto pasáže neztratily aktuálnost ani do dnešních dnů pro objasnění praxe reformistů v západních kapitalistických zemích.

Historie německé „socializační komise“ ukazuje pak velmi jasně, že metoda expertiz a široce založených anket byla ve skutečnosti manévrem buržoazie, kterým měl být získán čas, aby se kapitalismus dostal přes nebezpečné poválečné období, kdy revoluční aktivita dělnické třídy byla nejsilnější. Současně se ukázalo velmi jasně ideologické spojení reformismu s buržoazními sociálními politiky proti společnému nepříteli, jímž byl německý revoluční proletariát. Dále je patrné, že jednání socializační komise v Německu ovlivnilo do značné míry průběh příprav tzv. socializace v Československé buržoazní repu-